

p. E. Gorajewska.

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BS/120/44/90

**OPINIE O ZMIANACH POLITYCZNYCH
I DEMOKRACJI W POLSCE**

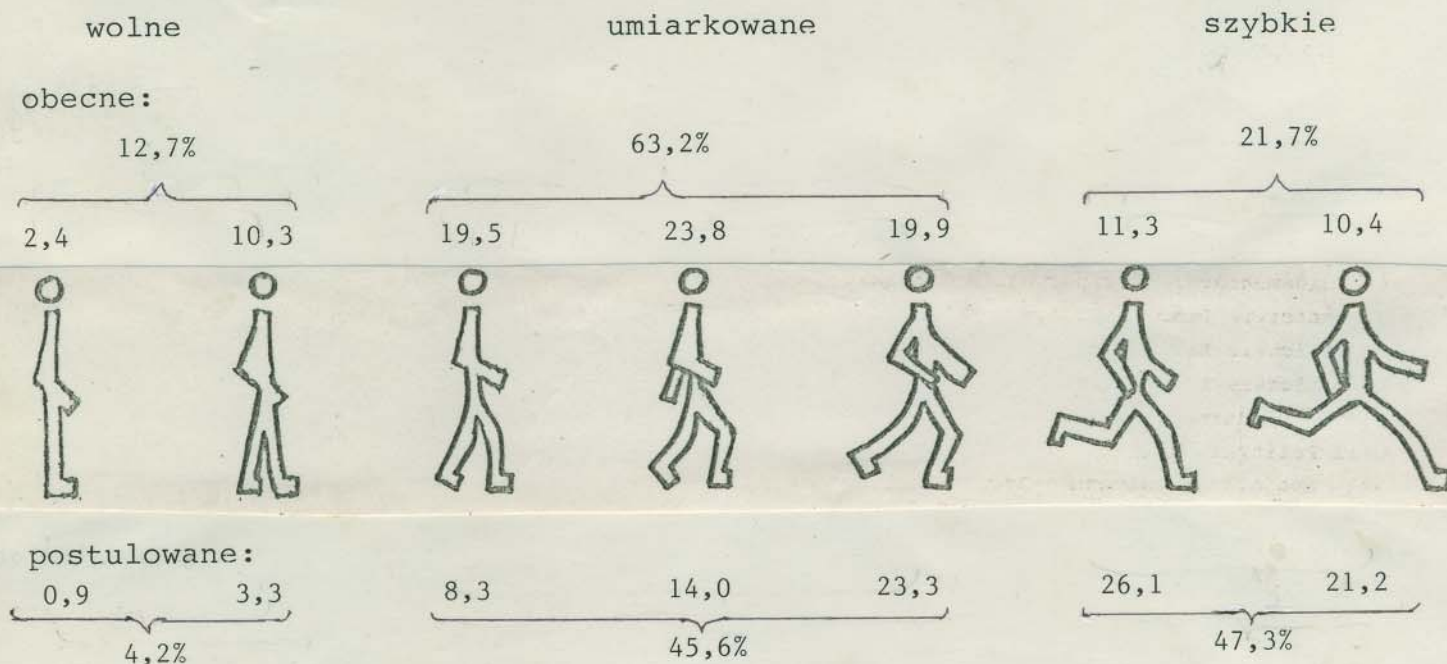
Komunikat z badań

Warszawa, kwiecień 1990 r.

Rozwój sytuacji w kraju wywołuje zróżnicowane reakcje społeczne. Nie ma zgodności w ocenie jego kierunku. Prawie połowa (49,3%) ankietowanych twierdziła, że jest on dobry, ponad 1/5 była przeciwnego zdania (21,4%), a pozostali (prawie 30%) nie zajęli stanowiska¹.

Pewne kontrowersje budzi też tempo zmian politycznych w kraju. Ogólnie rzecz biorąc, najczęściej postrzegano je jako umiarkowane (63%). Tylko dla 1/5 obecne tempo zmian politycznych najlepiej wyrażają sylwetki ludzi biegnących szybko, a dla niewielu mniej (ponad 12%) - stojących w miejscu. Jeśli chodzi o pożądane tempo przemian, to równie często proponuje się, aby było ono umiarkowane (46%), co szybko (47%). Znikomy odsetek (4%) respondentów postuluje wolne tempo, wskazując na dwie pierwsze postacie.

Rys. 1. Oceny tempa zmian politycznych w kraju

¹ Badanie pod hasłem "Aktualne problemy i wydarzenia" (3) zrealizowano w dniach 21-26 marca 1990 r. na 1502-osobowej reprezentatywnej udziałowej próbie dorosłych mieszkańców Polski.

Porównując wyniki dotyczące obecnego tempa zmian politycznych i postulowanego, można powiedzieć, że dla sporej grupy badanych (62%) jest ono zbyt wolne. Dostrzega się nawet potrzebę jego znacznego przyspieszenia. Zdaniem ponad 15% jest ono takie, jakie być powinno, a według prawie 1/5 zmiany w polityce zachodzą szybciej niż powinny. Pozostali (3%) respondenci nie mieli wyrobionej opinii w tej sprawie. Wprawdzie w ankiecie nie pytano wprost, jakich zmian politycznych badani oczekują i na czym ma polegać owe przyspieszenie w polityce, jednak na podstawie odpowiedzi na inne pytania można sądzić, że chodzi między innymi o dokonanie większych i szybszych zmian kadrowych w najbliższym otoczeniu badanych. Dużą aprobatę zyskały stwierdzenia: *rząd się zmienił, ale gdy patrzę na władzę w moim mieście/gminie wciąż widzę te same twarze (71,9%) i dopóki istnieją choćby resztki nomenklatury, Polacy nie będą naprawdę wolni (55,8%)². Widzi się również, choć rzadziej, zagrożenie demokracji ze strony "Solidarności" (opinię *tak naprawdę to nomenklatura "Solidarności" zastępuje starą nomenklaturę partyjną -* podzielało 45,2% badanych, nie zgadzało się z nią niewiele mniej - 39,3%).*

Postrzeganie tempa zmian politycznych w znacznym stopniu warunkuje oceny stopnia zaawansowania demokracji w kraju (tab.1). Uznający tempo tych przemian za szybkie i postulujący jego przyspieszenie znacznie częściej niż pozostali uważają praktykę życia politycznego kraju za demokratyczną. Natomiast ci, którzy określają je jako wolne, częściej skłaniają się do sądów, że Polska nie jest krajem demokratycznym.

Czy Polska po zmianach politycznych może uchodzić obecnie za kraj demokratyczny? (tab.2). Na to pytanie w końcu marca '90 ponad połowa badanych odpowiedziała twierdząco, prawie 1/4 - przecząco, a 1/5 nie potrafiła zająć stanowiska. Z odpowiedzi badanych przebija dystans - świadczy o tym przewaga odpowiedzi *raczej tak (50,3%)* nad *zdecydowanie tak (7,7%)*. Kilka lat wcześniej - w kwietniu '87 - w odmiennej rzeczywistości

---

² Dane zostały zaczerpnięte z sondażu "Sprawy Polski i Polaków" zrealizowanego w dniach 17-21 marca 1990 r.

Tabela 1

w procentach

Tempo zmian politycznych w kraju	Oceny zaawansowania demokracji w Polsce:		
	pozytywne	negatywne	brak zdania
Obecne:			
- wolne	44,2	36,3	19,5
- umiarkowane	60,4	20,8	18,6
- szybkie	61,5	18,5	20,0
Postulowane:			
- wolne	37,1	35,5	27,4
- umiarkowane	57,3	23,1	19,6
- szybkie	62,0	20,5	17,3

Tabela 2

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: <i>Czy obserwując praktykę życia politycznego kraju, może Pan(i) powiedzieć, że Polska jest krajem demokratycznym?</i>	Respondenci według terminów badań	
	IV '87	III '90
Zdecydowanie tak	6,2	7,7
Raczej tak	37,4	50,3
Raczej nie	24,2	19,2
Zdecydowanie nie	11,3	2,9
Trudno powiedzieć	20,4	19,9
	43,6	58,0
	35,5	22,1

politycznej - uznających Polskę za kraj demokratyczny było o 14% mniej, tyleż samo więcej osób sądziło, że nie ma u nas demokracji.

Podobne tendencje można zauważyć analizując oceny tempa zmian demokratycznych w kraju (tab.3). Również tu dominuje dystans. Co prawda w marcu prawie 2/3 badanych wyrażało zadowolenie z przemian demokratycznych w kraju, a niezadowolenie mniej niż 1/3 (około 30%), ale umiarkowanie zadowoleni wyraźnie przeważali nad w pełni zadowolonymi. W porównaniu z listopadem '88 odsetek zadowolonych zwiększył się o 17%, a z listopadem '87 - o prawie 28%. Trzeba jednak pamiętać, że oceny formułowane przed kilkoma laty czy nawet kilkoma mie-

siącami miały zupełnie inny punkt odniesienia. To co mogło satysfakcjonować wówczas, dziś może wzbudzać nie tyle niedosyt co zaskoczenie.

Tabela 3

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: <i>W jakim stopniu jest Pan(i) zadowolony(a) z postępu demokracji w Polsce?</i>	Respondenci według terminów badań:		
	XI '87	XI '88	III '90
Bardzo zadowolony(a)	2,6	3,4	7,4
Raczej zadowolony(a)	35,2	44,8	57,7
	} 37,8	} 48,2	} 65,1
Raczej niezadowolony(a)	26,3	36,9	24,9
Zupełnie niezadowolony(a)	9,4	12,7	4,9
	} 35,7	} 49,6	} 29,8
Brak zdania	26,2	1,5	4,9

Stwierdzono zależność między opiniami o zaawansowaniu demokracji w Polsce a deklarowanymi poglądami politycznymi (tab.4). Bardziej demokratyczna wydaje się nasza rzeczywistość polityczna respondentom określającym swoje poglądy jako prawicowe, mniej demokratyczna - skłaniającym się ku lewicy. Trzeba jednak dodać, że większość ankietowanych (60,8%) deklarowała poglądy centrystyczne (na skali 1-6, gdzie 1 oznaczała lewicę, a 6 - prawicę najczęściej wybierano punkty 3 i 4), prawicowe - 17% respondentów, a lewicowe - 11,7%.

Tabela 4

w procentach

Deklarowane poglądy polityczne	Oceny zaawansowania demokracji w Polsce:		
	pozytywne	negatywne	brak zdania
Lewicowe	57,8	26,2	16,0
Centrystyczne	55,4	25,0	19,4
Prawicowe	73,7	16,8	9,4

Odnotowano również związek między stosunkiem respondentów do rzeczywistości politycznej kraju a ich deklarowanym zachowaniem w najbliższych wyborach samorządowych. Częściej uważają Polskę za demokratyczną ankietowani przyjmujący postawę aktywną wobec wyborów, rzadziej natomiast nie zamierzający głosować (tab.5).

Tabela 5

w procentach

Deklarowane zachowania wyborcze	Oceny zaawansowania demokracji w Polsce:		
	pozytywne	negatywne	brak zdania
Aktywne - zamierzający kandydować do samorządu, działać w komitetach wyborczych	65,2	25,4	9,5
Uczestnictwo w wyborach	62,9	17,6	17,4
Nieuczestniczenie w wyborach	43,1	26,9	29,9

Zadowolenie z postępu demokracji jest ściśle związane z ocenami innych elementów rzeczywistości społeczno-gospodarczej kraju. Respondenci lepiej oceniający sytuację gospodarczą, polityczną, nastroje społeczne, działalność rządu, lepiej też oceniają stan zaawansowania demokracji w Polsce (tabele 1-4 aneksu).

Można zatem powiedzieć, że odpowiedzi respondentów są wyrazem nie tyle faktycznego stanu demokracji, co raczej stwierdzeniem, że w Polsce jest bądź nie jest pod tym względem dobrze. W potocznej świadomości istnieje wyobrażenie o demokracji jako pewnej wartości: wtedy, kiedy ona jest, jest dobrze, kiedy jej nie ma, jest źle.

Pewnej powściągliwości badanych w ocenie zaawansowania demokracji w kraju towarzyszy stosunkowo niskie poczucie wpływu na bieg wydarzeń w zakładzie pracy, miejscu zamieszkania i kraju. Najczęściej mówi się o tym w odniesieniu do miejsca zamieszkania: z opinią *nie mam żadnego wpływu na to, co dzieje się w moim mieście/gminie* zgodziło się ponad 79% ankietowanych, rzadziej - do spraw kraju - *zasadniczo Polska to mój kraj, ale faktycznie nie mam w nim nic do powiedzenia* - 58,5%. W najmniejszym stopniu odczuwa się brak wpływu na sprawy zakładu pracy (49%).

W opinii społecznej demokracja jest stanem pożądanym dla Polski i wartością mającą jedynie pozytywne konotacje. O ile kapitalizm budzi pewne wątpliwości (ponad 51% ocen pozytywnych, 25% - negatywnych), socjalizm wywołuje raczej nie-

korzystne opinie (54,2% ocen negatywnych wobec 24% pozytywnych), to demokracja kojarzy się 3/4 badanym pozytywnie, a tylko dla znikomego odsetka (5) negatywnie.

Polacy nie bardzo wiedzą, na czym demokracja polega i jak ma wyglądać, świadczy o tym wysoka aprobata stwierdzeń: *ludzie uważają, że Polska potrzebuje demokracji, ale nie bardzo wiedzą, na czym ona polega i co właściwie oznacza (77,8%), główny problem Polski polega na tym, że ludzie nie potrafią sami brać odpowiedzialności za swój los (64,7%)*. Są pełni sprzeczności. Z jednej strony chcą demokracji, czują niedosyt stosowania zasad demokratycznych w życiu politycznym kraju, z drugiej zaś pytani wprost czy społeczeństwu polskiemu i im samym bardziej zależy na uczestniczeniu w procesie rządzenia czy też, aby nimi dobrze rządzono wybierają zdecydowanie częściej tę drugą opcję. Orientacja na *być dobrze rządzonym* nie zależy od koniunktury politycznej (tab.6). Z jednakową mocą występowała w starej sytuacji politycznej - 1988 roku, co w nowej. Gdyby więc traktować odpowiedzi na te dwa pytania jako wskaźnik aspiracji demokratycznych społeczeństwa, to można by powiedzieć, że są one niskie. Ale zarazem ponad 50% respondentów zgadza się ze stwierdzeniem: *chciałbym czynnie uczestniczyć w przemianach, które obecnie zachodzą, ale nie wiem, w jaki sposób mógłbym to zrobić*. Również przed dwoma laty³ przeważająca większość ankietowanych silnie odczuwała potrzebę wpływania na to, co się wokół nich dzieje. Częściej odnosiło się to do zakładu pracy (84,9%) czy miejsca zamieszkania (72,4%) niż kraju (64,9%).

Reasumując, można powiedzieć, że w świadomości większości Polaków demokracja funkcjonuje raczej w sferze symbolu, a nie konkretnego bytu politycznego wyznaczanego przez instytucje i mechanizmy polityczne. Oznacza niezależnie od definicji używanych w nauce, pożądany stan organizacji społeczeństwa, w którym obywatelom żyje się dobrze. I to niezależnie od tego, jaki jest system sprawowania władzy, podejmowania

---

³ Sondaż "Co o tym myślisz"(10) zrealizowano w dniach 18-22 maja 1988 r. na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności (1498 osób).

Tabela 6

w procentach

Pytanie	Respondenci według terminów badań:	
	XI '88	III '90
<i>Czy ludziom w Polsce bardziej zależy na tym:</i>		
- aby sami uczestniczyli w rządzeniu	20,7	22,0
- aby nimi dobrze rządzono	63,6	62,1
Brak zdania	15,5	15,8
<i>A Pan(i) chce bardziej:</i>		
- uczestniczyć w rządzeniu	16,3	15,3
- być dobrze rządzonym	74,3	73,7
Brak zdania	9,3	10,3

decyzji. Chodzi o to, aby decyzje były trafne i zgodne z oczekiwaniami społecznymi.

O braku entuzjazmu badanych w ocenie zaawansowania demokracji w Polsce zadecydowało oprócz niezadowolenia z tempa przemian politycznych w kraju niezadowolenie z jego sytuacji gospodarczej i standardu życia społeczeństwa.

Tabela 1. Oceny demokratyzacji życia w kraju (w %)

Charakterystyka badanych	Pozytywne	Negatywne	Brak opinii
Ogółem	58	22	20
Płeć			
Mężczyźni	58	26	17
Kobiety	58	19	23
Wiek			
Do 29	54	27	18
30-39	61	25	14
40-49	56	23	22
50 i więcej lat	60	17	24
Miejsce zamieszkania			
Wieś	53	23	24
Miasto ogółem	61	22	17
Miasto do 40 tys.	62	17	21
Miasto 41-200 tys.	61	24	14
Miasto pow. 200 tys.	60	24	16
Wykształcenie			
Podstawowe	53	20	28
Zasadnicze zawodowe	62	20	18
Średnie	65	24	10
Wyższe	54	36	10
Zatrudnienie			
Pracownicy gosp. uspołecz.	59	25	16
Pracownicy zakł. prywatnych	67	19	14
Rolnicy indywidualni	45	24	31
Emeryci i renciści	61	14	25
Uczniowie i studenci	51	33	16
Rozwój sytuacji w kraju			
Dobry kierunek	72	16	11
Zły kierunek	40	38	22
Brak opinii	47	21	32
Na przyszłość kraju patrzy			
Z nadzieją	74	13	13
Z nadzieją i obawą	59	21	20
Z obawą	37	35	28
Ocena działalności rządu			
Aprobata	69	16	15
Brak aprobaty	34	45	21
Brak opinii	36	20	44
Program Balcerowicza			
Poparcie	76	16	7
Brak poparcia	44	37	19
Brak opinii	52	20	28
Opinia o kapitalizmie			
Pozytywna	65	20	14
Negatywna	55	31	14
Brak opinii	45	17	38
Wybory do samorządu			
Będzie głosować	63	20	16
Nie będzie głosować	44	29	27
Pytanie: Czy obserwując praktykę życia politycznego w kraju, może Pan(i) powiedzieć, że Polska jest krajem demokratycznym? 1. Zdecydowanie tak 2. Raczej tak 3. Raczej nie 4. Zdecydowanie nie 7. Trudno powiedzieć			

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 21 - 26 marca 1990 na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski (N=1502)

Tabela 2. Zadowolenie z postępu demokracji w kraju (w %)

Charakterystyka badanych	Tak	Nie
Ogółem	69	31
Płeć		
Mężczyźni	67	33
Kobiety	71	29
Wiek		
Do 29	64	36
30-39	66	34
40-49	67	33
50 i więcej lat	74	26
Miejsce zamieszkania		
Wieś	68	32
Miasto ogółem	69	31
Miasto do 40 tys.	71	29
Miasto 41-200 tys.	68	32
Miasto pow. 200 tys.	69	31
Wykształcenie		
Podstawowe	67	33
Zasadnicze zawodowe	71	29
Średnie	71	29
Wyższe	58	42
Zatrudnienie		
Pracownicy gosp. uspołecz.	67	33
Pracownicy zakł. prywatnych	70	30
Rolnicy indywidualni	55	45
Emeryci i renciści	77	23
Uczniowie i studenci	67	33
Rozwój sytuacji w kraju		
Dobry kierunek	81	19
Zły kierunek	44	56
Brak opinii	65	35
Na przyszłość kraju patrzy		
Z nadzieją	85	15
Z nadzieją i obawą	71	29
Z obawą	43	57
Ocena działalności rządu		
Aprobata	79	21
Brak aprobaty	38	62
Brak opinii	55	45
Program Balcerowicza		
Poparcie	83	17
Brak poparcia	46	54
Brak opinii	68	32
Opinia o kapitalizmie		
Pozytywna	74	26
Negatywna	58	42
Brak opinii	67	33
Wybory do samorządu		
Będzie głosować	72	28
Nie będzie głosować	57	43
Pytanie: W jakim stopniu jest Pan(i) zadowolony(a) z postępu demokracji w Polsce? 1. Bardzo zadowolony(a) 2. Raczej zadowolony(a) 3. Raczej niezadowolony(a) 4. Zupełnie niezadowolony(a)		

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 21 - 26 marca 1990 na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski (N=1502)

Tabela 3. Własne aspiracje demokratyczne (w %)

Charakterystyka badanych	Występują	Nie występują	Brak stanowiska
Ogółem	15	74	10
Płeć			
Mężczyźni	20	71	9
Kobiety	11	77	12
Wiek			
Do 29	19	69	12
30-39	20	72	9
40-49	17	74	10
50 i więcej lat	9	80	11
Miejsce zamieszkania			
Wieś	15	73	12
Miasto ogółem	16	75	9
Miasto do 40 tys.	18	68	14
Miasto 41-200 tys.	14	78	9
Miasto pow. 200 tys.	16	78	6
Wykształcenie			
Podstawowe	11	76	13
Zasadnicze zawodowe	18	73	9
Średnie	19	73	8
Wyższe	24	73	3
Zatrudnienie			
Pracownicy gosp. uspołecz.	18	74	8
Pracownicy zakł. prywatnych	20	68	13
Rolnicy indywidualni	12	74	14
Emeryci i renciści	9	81	10
Uczniowie i studenci	25	58	16
Rozwój sytuacji w kraju			
Dobry kierunek	19	73	8
Zły kierunek	12	78	10
Brak opinii	12	73	15
Na przyszłość kraju patrzy			
Z nadzieją	19	69	11
Z nadzieją i obawą	14	77	10
Z obawą	14	75	11
Ocena działalności rządu			
Aprobata	16	76	9
Brak aprobaty	16	73	11
Brak opinii	13	69	18
Program Balcerowicza			
Poparcie	23	70	7
Brak poparcia	17	74	9
Brak opinii	10	78	13
Opinia o kapitalizmie			
Pozytywna	19	74	7
Negatywna	15	76	9
Brak opinii	9	72	18
Wybory do samorządu			
Będzie głosować	18	73	10
Nie będzie głosować	10	77	13
Pytanie: A Pan(i) osobiście chce bardziej: 1. uczestniczyć w rządzeniu 2. czy też być dobrze rządzonym 7. Trudno powiedzieć V92 Czy chciałby Pan(i), aby Wiesław Chrzanowski odgrywał w życiu publicznym kraju rolę: 1. większą 2. taką jak obecnie 3. mniejszą 4. Nie znam go, nie wiem kto to jest			

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 21 - 26 marca 1990 na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski (N=1502)

Tabela 4. Aspiracje demokratyczne w społeczeństwie (w %)

Charakterystyka badanych	Występują	Nie występują	Brak stanowiska
Ogółem	22	62	16
Płeć			
Mężczyźni	24	61	15
Kobiety	20	63	17
Wiek			
Do 29	25	58	16
30-39	22	65	13
40-49	23	62	15
50 i więcej lat	19	63	18
Miejsce zamieszkania			
Wieś	22	58	19
Miasto ogółem	22	64	14
Miasto do 40 tys.	26	60	15
Miasto 41-200 tys.	23	64	13
Miasto pow. 200 tys.	18	69	14
Wykształcenie			
Podstawowe	21	59	20
Zasadnicze zawodowe	25	60	15
Średnie	23	66	11
Wyższe	12	76	11
Zatrudnienie			
Pracownicy gosp. uspołecz.	24	62	14
Pracownicy zakł. prywatnych	23	63	14
Rolnicy indywidualni	15	64	21
Emeryci i renciści	20	62	18
Uczniowie i studenci	20	66	14
Rozwój sytuacji w kraju			
Dobry kierunek	25	64	11
Zły kierunek	19	66	16
Brak opinii	19	57	24
Na przyszłość kraju patrzy			
Z nadzieją	27	61	12
Z nadzieją i obawą	20	63	16
Z obawą	19	61	20
Ocena działalności rządu			
Aprobata	24	63	13
Brak aprobaty	19	65	15
Brak opinii	18	53	29
Program Balcerowicza			
Poparcie	28	63	10
Brak poparcia	19	68	13
Brak opinii	20	59	21
Opinia o kapitalizmie			
Pozytywna	27	61	12
Negatywna	19	68	13
Brak opinii	15	59	26
Wybory do samorządu			
Będzie głosować	23	64	13
Nie będzie głosować	21	57	22
Pytanie: Jak Pan(i) sądzi, czy ludziom w Polsce bardziej zależy na tym: 1. aby sami uczestniczyli w rządzeniu 2. czy też aby nimi dobrze rządzono 7. Trudno powiedzieć			

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 21 - 26 marca 1990 na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski (N=1502)